

İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI VE ERMENİ DİASPORASI

Dr. Duhan KALKAN

Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi, Ankara Üniversitesi,
Belediye Başkanı, Kalecik Belediyesi, Türkiye.

ÖZET

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Sovyetler Birliği çökmüş, birlik içerisinde bulunan devletler bağımsız birer aktör olarak uluslararası sistemde yerini almıştır. Ancak bu süreç bazı devletler açısından sancılı olmuş, bağımsızlık akabinde özellikle sınır anlaşmazlıkları yaşayan devletlerin birbirleriyle savaştıkları görülmüştür. Bu coğrafyalardan birisi de Azerbaycan ve Ermenistan arasında uzun yıllardır anlaşmazlığa konu olan Dağlık Karabağ topraklarıdır.

İki ülke arasında 1992 yılında başlayan savaş neticesinde Dağlık Karabağ toprakları ile bu toprakları çevreleyen Azerbaycan topraklarının bir bölümü Ermeniler tarafından işgal edilmiştir. Taraflar arasında 1994 yılında imzalanan ateşkes anlaşması akabinde aradan geçen süreç içerisinde cephe hattında çok sayıda irili ufaklı çatışma yaşanmış, iki ülke askeri güç potansiyelini artıracak silahlanmaya ağırlık vermiştir. Azerbaycan'ın savunma harcamaları Ermenistan'a kıyasla daha fazla olmuştur. Bunun temel sebebi ülkenin sahip olduğu enerji kaynaklarından elde ettiği gelirden savunma harcamalarına ciddi miktarda para aktarılıyor olmasıdır. Taraflar arasında yaşanan çatışmalardan biri 27 Eylül 2020 tarihinde savaşa dönüşmüş, İkinci Dağlık Karabağ Savaşı olarak adlandırılan bu savaş 44 gün sürmüştür. Ermenistan'ın yaklaşık 30 yıldır işgal altında tuttuğu Azerbaycan topraklarından büyük bir bölümü işgalden kurtarılmış, Ermeni ordusu büyük bir darbe yemiştir.

Savaş devam ederken, her iki devlet, dünya kamuoyunu kendi lehine etkilemek amacıyla da diasporaları üzerinden lobicilik faaliyetlerine başvurmuştur. Ermenilerin dünya üzerinde kabul gören etkili diaspora yapılanmalarından birine sahip olması söz konusu savaş esnasında önemli bir avantaj olarak kabul görmüştür. Savaş süresince dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmış olan Ermeniler, buldukları ülkelerde; Azerbaycan aleyhine siyasetleri ve hükümetleri baskı altına almaya, bu doğrultuda kararlar çıkartmaya ve sözde Karabağ Cumhuriyetinin tanınmasına katkı sağlamaya çalışmıştır. Diğer taraftan diaspora kuruluşları yine yoğun yaşadıkları yerlerde protesto gösterileri düzenlemiş, maddi yardım kampanyaları organize etmiştir. Ayrıca bu kuruluşlar ilaç, gıda ve giyim malzemeleri de göndermek suretiyle Dağlık Karabağ'da yaşayan Ermenilere destek olmaya çalışmıştır. Bu diaspora faaliyetleri sadece Azerbaycan'ı değil, aynı zamanda Azerbaycan'ı her açıdan destekleyen Türkiye'yi de hedef almıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Ermenistan, II. Karabağ Savaşı, Diaspora, Realizm.

1. GİRİŞ

İki kutuplu dünya düzeninin başat aktörlerinden olan Sovyetler Birliği'nin, 1990'lı yılların başında yıkılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi “dondurulmuş sorunlar” olarak adlandırılan bazı sorunları gün yüzüne çıkarmış, özellikle Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanan devletler arasında yaşanan sınır anlaşmazlıkları bir anda savaşa dönüşmüştür. Bu coğrafyalardan birisi de Azerbaycan ve Ermenistan arasında uzun yıllardır anlaşmazlığa konu olan Dağlık Karabağ topraklarıdır. Her iki devletin bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Dağlık Karabağ savaşı patlak vermiş, Ermenistan ateşkes anlaşmasının imzalandığı 1994 yılına kadar hem Dağlık Karabağ hem de çevresinde bulunan Azerbaycan topraklarını işgal etmiştir. Yıllarca süren bu işgal, 2020 yılında iki ülke arasında yaşanan savaş neticesinde kısmen sona ermiş, Azerbaycan devleti işgal altındaki topraklarının önemli bir kısmını geri almıştır. 44 gün savaşı olarak da adlandırılan bu savaş nedeniyle dünya kamuoyunun dikkati bu bölgeye çevrilmiş, bazı devletler Azerbaycan'ın, bazıları ise Ermenistan'ın haklılığını destekler açıklamalar yapmıştır. Her iki devlet, dünya kamuoyunu kendi lehine etkilemek amacıyla da diasporaları üzerinden lobicilik faaliyetlerine hız vermiştir.

Ermenilerin dünya üzerinde kabul gören etkili diaspora yapılanmalarından birine sahip olması söz konusu savaş esnasında önemli bir avantaj olarak kabul edilmiştir. Özellikle ABD, Rusya, Fransa, Lübnan ve Latin Amerika ülkelerinde yaşayan Ermeniler savaş esnasında; Ermenistan lehine propaganda yapmış, karar alıcılar ve siyasetçiler üzerinde baskı unsuru oluşturmuş, mitingler ve etkinlikler düzenlemiş, çeşitli kampanyalarla maddi destek ve insan desteği sağlamaya çalışmıştır. Söz konusu faaliyetlerin kısmen başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

İşte bu çalışmada; öncelikle Karabağ sorununun tarihçesinden bahsedilecektir. Akabinde Realizmin askeri güç tanımlamaları üzerinden iki ülkenin askeri güç unsurları kıyaslanacaktır. Bir diğer bölümde; 44 günlük savaşın seyri ve sonuçları üzerinde durulacaktır. Sonrasında Ermeni diasporasının savaş döneminde faaliyet gösterdikleri ülkelerde yürüttükleri çalışmalar tartışılacaktır. Sonuç bölümünde ise, konunun kısa bir özeti yapılacak ve değerlendirmelere yer verilecektir.

2. KARABAĞ SORUNU

Azerbaycan – Ermenistan arasındaki çatışmaların tam merkezinde bulunan Karabağ bölgesinin; güneyinde Aras çayı, doğusunda Kür çayı, kuzeyinde Gence-Goran çayı, batısında

ise Salvatı ve Erikli dağları bulunmakta olup, bölge engebeli ve dağlık bir arazi yapısına ve rakımı yüksek yaylalara sahiptir. Yüzölçümü 4400 km²'ye yakın olan bu bölgenin içerisinde birçok yerleşim yeri bulunmaktadır.¹

Karabağ bölgesinin sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik öneme ek olarak Azerbaycan ve Ermenistan açısından sorunun temelinde aynı zamanda; bölgenin tarihsel olarak kime ait olduğu hususu yer almakta, her iki devlet de bu bölgeyi ata yurdunun bir parçası olarak görmektedir. Aslında bölge tarihsel süreç içerisinde Hürriiler, Urartular, Sakalar, Selçuklular gibi bazı devletlerin egemenliği altında kalmış, XVI.yy'dan itibaren de Osmanlı ve İran Devletlerinin mücadele alanı olmuş ve bu iki devlet arasında sürekli el değiştirmiştir. Rusya'nın güçlenerek bölgede etkisini artırmasıyla da bölgedeki güç denklemi değişmiş, Rusya – İran ve Osmanlı – Rusya arasındaki rekabetin bir bölümü bu coğrafya üzerinde devam etmiştir.²

Karabağ sorununun ortaya çıkması 18. yüzyıl dönemlerinde Rusya'nın bölge üzerinde egemen olmasıyla başlamıştır. Ruslar, stratejik olarak önem verdikleri bu bölgede aynı dine mensup oldukları Ermeniler üzerinden egemenlik sahasını genişletmeye çalışmış, bu bağlamda Ermenilerin iskanına ilişkin stratejiler hayata geçirmiştir. Bu noktada temel amaç, Türklerin bölgedeki etkisinin kırılabarak, stratejik önemi bulunan bu topraklara hakim olmaktır. Nitekim 1828'de Rusya ve İran arasında imzalanan Türkmençay Antlaşmasıyla 40 bine yakın Ermeni, İran'dan getirilerek Kafkasya'ya yerleştirilmiştir. Benzer bir durum Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Edirne Antlaşması akabinde de yaşanmıştır. Bu anlaşmadan sonra da Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinden 90 bin civarında Ermeni Kafkasya'ya göç ettirilmiştir. Ayrıca Rusya toprakları içerisinde ikamet eden binlerce Ermeni'nin de bölgede iskan edilmeleri sağlanmıştır.³ Bölgedeki demografik yapıyı değiştirmeye yönelik Rus iskan politikaları sayesinde Türklerin hakim olduğu coğrafyaların arasına Ermeniler yerleştirilmeye başlanmış ve Türk toplumlarının birbiriyle bağlantısının engellenmesi amaçlanmıştır.

Çarlık Rusya'nın, akabinde Sovyetler Birliği'nin Kafkasya bölgesini tamamıyla ele geçirmesiyle birlikte Karabağ bölgesi sorununda tek yetkili irade Moskova yönetimi olmuştur. Özellikle ilk dönemlerde Türkiye ile ilişkilerini iyi tutmak isteyen SSCB, Karabağ bölgesinin

---

¹ TDV İslam Ansiklopedisi, "Karabağ", erişim 23 Kasım 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karabag>.

² Zekeriya Türkmen, "XIX Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası" (XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri, ATASE Başkanlığı, Ankara, Ekim 24-26, 2003), s.13.

³ Namig Aliyev, *International Law Issues in Nagorno-Karabakh Conflict*, Tbilisi: PublishingHouse, 2009, s.7.

kontrolünü Azerbaycan'a bırakmıştır. Ermeniler dönem dönem söz konusu bölgenin Ermenistan'a bağlanması yönünde taleplerde bulunsada, SSCB sınırları içinde sınır değişikliklerine çok sıcak bakılmaması nedeniyle Ermenilerin bu talepleri hep geri çevrilmiştir. Sovyetler Birliği'nin zayıflamaya başladığı 1980'lerin başından itibaren Karabağ'daki ayrılıkçı Ermeniler, Ermenistan'a bağlanma konusundaki taleplerini daha yüksek sesle iletmeye başlamıştır. Bu dönem silahlı çatışmaların daha sık yaşandığı bir dönem olarak görülmektedir. Nitekim SSCB'nin çökmesiyle Azerbaycan ve Ermenistan bağımsızlıklarını birlikte kazanmış, Karabağ'daki ayrılıkçı Ermenilerin Ermenistan'a bağlanma talebi iki ülke arasında kısa sürede savaşa dönüşmüştür. Söz konusu savaş üç yıla yakın sürmüştür. Bu savaş sonrasında Karabağ topraklarının yanı sıra diğer Azerbaycan topraklarının da bir kısmı Ermenilere tarafından işgal edilmiş, başkenti Hankendi olan Ermenistan himayesinde sözde bir Ermeni devleti kurulmuştur. Bu savaş esnasında binlerce Azerbaycan Türkü hayatını kaybetmiş, yine binlercesi evlerinden ve yurtlarından ayrılmak zorunda kalmıştır.

Geçen yıllar içerisinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve haklılığı Birleşmiş Milletler tarafından alınan kararlarla her daim vurgulanmış, ABD, Almanya, Fransa, Rusya gibi devletlerden oluşan AGİT Minsk grubunun sözde çabaları ve diğer devletlerin arabuluculuk konusundaki girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Bir anlamda diplomasi temelli atılan adımlar, sorunun çözümüne yönelik amacına ulaşmamıştır. Bu tarz adımlar sadece cephe hattında dönem dönem yaşanan irili ufaklı çatışmaların sonlandırılması noktasında faydalı olmuş, ancak statüko her daim Ermenistan lehine korunmaya devam etmiştir.

3. REALİZM VE İNŞACI KURAM ÜZERİNDEN BİR ÇÖZÜMLEME

Uluslararası ilişkiler bilimi içerisinde küresel sistemi, uluslararası kuruluşları, ittifakları, düşmanlıkları, devletlerarası ilişkileri ve devletlerin dış politikalarını ve karar alıcıların davranışlarını kendi perspektifinden analiz etmeye çalışan birbirinden farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bunlardan birisi de devlet, güç, güvenlik, ulusal çıkarlar ve savaş gibi kavramlar üzerinden açıklamalar ve analizler yapmaya çalışan realizm kuramıdır. Devleti sistemin merkezine oturtan Realizm kuramı açısından; güç kavramı, askeri güç unsurlarına atıf yaparken, savaşlar devletler arası ilişkilerin temel araçlarından birisi olarak görülmektedir. Bu düşünce Hobbes'un doğa durumu ve insanın acımasız, güvenilmez ve kötü yapısından beslenmektedir.⁴ Güvensizliğin olduğu yerde kargaşa, kargaşanın olduğu yerde savaşlar

---

⁴ Joseph Nye ve David Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, çev., Renan Akman, İstanbul: Kültür Yayınları, 2011, s. 5.

sürekli bir şekilde vuku bulmaya devam edecektir.⁵ Bir anlamda anarşi ortamı oluşacaktır. Bu sistemde varlığını devam ettirmek isteyen devletler açısından askeri güç kapasiteleri çok önemli olmakla birlikte devletlerin “güvenlik” önceliklerinin en önemli kısmını oluşturmaktadır.⁶ Diğer taraftan devletler arası ilişkileri açıklama da kullanılan kuramlardan bir diğeri de İnşacı kuramdır. İnşacı kuram; etnisite, etnik grup bilinci, gelenekler, görenekler, ortak ırk, tarih, kültür ve inanç sistemleri üzerinden devletlerin dış politika faaliyetlerini incelemeye çalışmaktadır.⁷

Söz konusu hususlar çerçevesinde ele alındığında Karabağ konusuyla alakalı Realizm ve İnşacı kuram üzerinden de bir analiz yapmak mümkündür. İnşacı kuram perspektifinden ele alındığında; hem Azerbaycan hem Ermenistan açısından Karabağ bölgesi kendi tarih ve kültürlerinin önemli ve vazgeçilmez bir parçasıdır. Ermeniler bölgenin kadim bir Ermeni yurdu olduğunu vurgularken, Azerbaycan Türklerine göre bu bölge tarihin çok eski dönemlerinden itibaren Türklerin ana yurdu olmuştur. Her iki tarafın haklı talepleri bu inanışlara dayanmaktadır. Realizm kuramı ise; Karabağ bölgesinin hem Ermeniler hem Azerbaycan Türkleri açısından çıkarlarının çarpıştığı ve doğrudan tarafların güvenliklerine etki eden bir özellik taşıdığını ifade etmektedir. Yani her iki devlet, bölgenin diğer tarafın kontrolüne geçmesini istememekte, bunun için de savaşı göze almakta ve silahlanmaya başlamaktadır. Soğuk savaş döneminde bölgedeki otorite boşluğu, SSCB tarafından doldurulmuştur. Askeri açıdan çok daha güçlü bir otoritenin olduğu böyle bir ortamda devletlerin Karabağ’a ilişkin istekleri sadece talep boyutunda kalmıştır. SSCB’nin zayıflamaya başladığı dönemde yaşanan ufak çaplı çatışmalar, SSCB’nin yıkılmasıyla, bir anlamda bölgede otorite boşluğunun oluşmasına sebep olmuş, bu boşluğu doldurmak adına taraflar arasında topyekun bir savaş başlamıştır. Savaşın temel belirleyicisi askeri güç kapasiteleri olmuştur. Yetişmiş insan kaynağı, silah ve mühimmat durumu, istihbarat başarısı bu bağlamda önemlidir. Yıllar içerisinde BM’nin Azerbaycan lehine almış olduğu kararlara, diplomatik arayışlara rağmen, 2020 yılında gerçekleşen savaşa dek statüko Ermenistan lehine korunmuştur. 44 günlük savaş neticesinde de askeri güç kapasitesi anlamında yıllar içerisinde üstün duruma geçen Azerbaycan, aylar süren çatışmalarla kaybetmiş olduğu topraklarının büyük bir bölümünü günler içerisinde geri almıştır. Bu durumun sürdürülebilirliğinin ve Hankendi başta olmak üzere diğer toprakların geri alınmasının da yine askeri güç unsurları vasıtasıyla gerçekleşmesi her daim ihtimal dahilindedir.

---

⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 133.

⁶ Ali Balcı ve Şaban Kardaş, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 127.

⁷ Jülide Karakoç, “Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28 / 2, 2013, s. 131 – 136.

4. İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI

4. 1. Askeri Güç Kapasiteleri

Azerbaycan – Ermenistan arasında yaşanan II. Karabağ Savaşı'na doğrudan etki eden en önemli faktör şüphesiz iki ülkenin askeri güç unsurlarıdır. Bu sebeple iki ülke arasındaki savaşı incelemeye önce bu devletlerin askeri güç unsurlarını karşılaştırmalı olarak irdelemekte fayda bulunmaktadır.

Azerbaycan'ın savunma harcamaları 1995 yılında 66 milyon USD civarında seyrederken, 2005 yılında 304 milyon USD'ye, 2008 yılında 1,5 milyar USD'nin üstüne, 2014 yılında da 3,1 milyar USD'ye çıktığı görülmektedir.⁸ Ermenistan'ın savunma harcamaları ise 1995 yılında 52 milyon USD, 2005 yılında 140 milyon USD, 2008 yılında 395 milyon USD, 2014 yılında ise 457 milyon USD olmuştur.⁹ Savaş öncesi Azerbaycan'ın savunma harcamaları için 2020 yılında ayırmış olduğu pay 2,73 milyar USD civarında olup, bu miktar toplam bütçenin %5,4'lük kısmına tekabül etmektedir. Ermenistan'ın savunma harcamalarına ayırmış olduğu pay ise 500 milyon USD'dir. Bu miktar ülkenin sahip olduğu bütçenin %4,7'lik kısmıdır.¹⁰

İki ülkenin sahip olduğu asker sayısı da savaşın seyrinde belirleyici olmuştur. Azerbaycan ordusunun asker sayısı 66 bin civarındayken, Ermenistan'ın asker sayısı 51 bindir.¹¹ Bu sayılara rezerv kuvvetler de eklendiğinde Ermenistan'ın asker sayısı 210 bine, Azerbaycan'ın ise 300 bine çıkmaktadır.¹²

Diğer taraftan Azerbaycan Kuvvetleri bünyesinde 220 tank, 595 zırhlı muhabere aracı, 270 top, 37 savaş uçağı, 15 saldırı uçağı, 16 savaş helikopteri bulunmaktadır. Ermenistan'ın envanterinde ise; 165 tank, 460 zırhlı muhabere aracı, 169 top, 18 savaş uçağı, 15 saldırı uçağı, 15 savaş helikopteri yer almaktadır. Ayrıca Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri bünyesinde deniz kuvvetleri komutanlığı yapısı vardır ve bu kuvvete bağlı unsurlar Hazar Denizi'nde görev yapmaktadır.¹³

⁸ Worldbank, "Military expenditure (% of GDP) – Azerbaijan", erişim 15 Kasım 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=AZ>.

⁹ Worldbank, "Military expenditure (% of GDP) – Armenia", erişim 15 Kasım 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=AM>.

¹⁰ Al Jazeera, "Infographic: Military arsenals of Armenia and Azerbaijan", erişim 15 Kasım 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/1/infographic-military-arsenals-of-armenia-and-azerbaijan>.

¹¹ Statista, "Estimated Military Strength of Armenia and Azerbaijan", erişim 24 Kasım 2022, <https://www.statista.com/chart/23056/estimated-military-strength-of-armenia-and-azerbaijan/>.

¹² Global Firepower, "Armenia-Azerbaijan" erişim 24 Kasım 2022, <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?form=form&country1=armenia&country2=azerbaijan&Submit=COMPARE>.

¹³ "Estimated Military Strength of Armenia and Azerbaijan" erişim 24 Kasım 2022, <https://www.statista.com/chart/23056/estimated-military-strength-of-armenia-and-azerbaijan/>

Ermenistan ordusu içerisinde ağırlıklı olarak Rus (Sovyet) silah teknolojileri hakimdir. Bu kapsamda Tockha, İskander, Scud ve Smerch balistik füze sistemleri ön plana çıkmaktadır. Azerbaycan ordusu içerisinde de Rus, Türk ve İsrail menşeli silah sistemleri yer almaktadır. Bu noktada da Tockha (Sovyet-füze), Lora (İsrail-füze), Extra (İsrail-füze), Harop (İsrail-kamikaze insansız hava aracı), Orbiter (İsrail-mini İHA) ve Bayraktar (Türkiye-SİHA) dikkat çekmektedir.¹⁴

Görüldüğü üzere; Azerbaycan'ın savunma harcamaları Ermenistan'a kıyasla daha fazladır. Bunun temel sebebi ülkenin sahip olduğu enerji kaynaklarından elde ettiği gelirden savunma harcamalarına ciddi miktarda para aktarıyor olmasıdır. Ermenistan'ın sahip olduğu daha az modern Rus teknolojisine kıyasla özellikle İsrail ve Türkiye gibi savunma sanayisinde ön plana çıkan ülkelerden son yıllarda silah ve teknoloji satın alan Azerbaycan, ordunun modernizasyonuna da ağırlık vermektedir. Türk SİHA'larının bu savaşta başarıları dünya da büyük ilgi uyandırmış, savaşın 44 gün gibi kısa sürede bitirilmesinde Bayraktar SİHA'nın yapmış olduğu etkinin altı çizilmiştir.

4.2. Savaşın Başlaması ve Seyri

Azerbaycan ve Ermenistan kuvvetleri arasında sınır hattında dönem dönem çatışmalar yaşanmıştır. Temmuz 2020 ayı içerisinde Tovuz bölgesinde yaşanan çatışmalar, İkinci Karabağ savaşı öncesinde son yıllarda iki taraf arasında yaşanan önemli çatışmalardan biri olarak kabul görmektedir. Ancak bu çatışmaların Karabağ bölgesinin dışında, enerji nakil hatlarının yakınında olması ve Azerbaycan ordusundan Tümgeneral Polat Haşimov'un da burada şehit edilmesi Azerbaycan kamuoyunda büyük tepkiye sebep olmuş, vatandaşlar meydanlarda toplanarak seferberlik çağrısında bulunmuştur.¹⁵

Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki bu gerginlik Eylül 2020 ayında Dağlık Karabağ'da yaşanan çatışmalarla zirve noktasına ulaşmıştır.¹⁶ "İkinci Dağlık Karabağ Savaşı" ya da "44 Gün Savaşı" olarak bilinen bu savaş, 27 Eylül 2020'de Bakü'nün Dağlık Karabağ'ın güneyine

---

¹⁴ShaanShaikh ve WesRumbaugh, "AirandMissileWarNagornoKarabakhLessonsFuture Strike an Defense" erişim 24 Kasım 2022, <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>.

¹⁵Anadolu Ajansı, "Karabağ'da özgürlük savaşının fitilini ateşleyen Tovuz şehitleri ölümlerinin 1. yılında anılıyor" erişim20 Kasım 2022,<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/karabagda-ozgurluk-savasinin-fitilini-atesleyen-tovuz-sehitleri-olumlerinin-1-yilinda-aniliyor/2304433>.

¹⁶CoryWelt veBowen Andrew,*Azerbaijan and Armenia: The Nagorno-Karabakh*. Washington: Congressional Research Service, 2021, s. 95-96.

o bölgenin daha az dağlık bölgelerini ele geçirmek amacıyla bir saldırı düzenlemesiyle başlamıştır.¹⁷

27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan'ın Azerbaycan sivil yerleşim birimlerine saldırması üzerine Azerbaycan ordusunun meşru müdafaa hakkına dayalı olarak başlattığı harekât, 44 günde gelen zaferin fitilini ateşlemiştir. Söz konusu 44 günlük sürede, uluslararası kamuoyu cephe hattında olmayan yerleşim yerlerindeki sivillere saldıran ve sürekli olarak ilan edilen ateşkesleri ihlal eden bir Ermenistan'a; başarılı bir şekilde sürdürdüğü harekât ile topraklarını ve yerleşim merkezlerini tek tek işgalden kurtaran Azerbaycan'a; tarihe not edilen önemli açıklamalara ve görüşmelere ve Türkiye'nin ürettiği SİHA'ların Azerbaycan'ın elde ettiği zaferde oynadığı role şahitlik etmiştir. 27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan'ın başlattığı saldırılara karşılık veren Azerbaycan Fuzuli ve Cebrail bölgelerindeki 6 köyü Ermenistan işgalinden kurtarmıştır. Aynı gün, Ermenistan Karabağ'daki durum nedeniyle ülkede "savaş durumu" ve "genel mobilizasyon" ilan etmiştir. Azerbaycan Milli Meclisi ise, ülkenin bazı şehir ve bölgelerinde savaş hali ilan edilmesi kararı almıştır. Ermenistan'ın Terter şehrine ateş açması ve saldırılarına devam etmesi üzerine Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev ülkede kısmi seferberlik ilan edilmesine yönelik kararı imzalamıştır.¹⁸

Fuzuli-Cebrail ve Ağdere-Terter yönlerinde kaybettikleri mevzileri geri almak için saldırı girişiminde bulunan Ermeni güçleri ağır kayıplar vererek geri çekilmiştir. Azerbaycan 4 gün boyunca devam eden çatışmalarda, yaklaşık 200 tank ve zırhlı aracın, 228 top ve füze sisteminin, 30 hava savunma sisteminin, 6 komuta yönetim ve komuta gözlem muntikasının, 5 mühimmat deposunun, 110 otomobilin ve 1 S-300 sisteminin imha edildiğini açıklamıştır. İlerleyen süreçte, Azerbaycan Cebrail, Fuzuli, Gence ve Zengilan gibi tarihi ve kritik öneme sahip kentleri ve onlara bağlı köyleri Ermenistan işgalinden kurtarıırken, Ermenistan sürekli olarak sivilleri hedef almış ve insani ateşkesleri ihlal etmiştir. Örneğin, Azerbaycan ve Ermenistan, Moskova'da gerçekleşen görüşmelerde 10 Ekim 2020, saat 12.00'dan itibaren ateşkese varılması konusunda anlaşmış, ancak Ermenistan dakikalar içerisinde ateşkese bozmuştur. Ermenistan'ın ateşkesin üzerinden 24 saat geçmeden 11 Ekim'de Gence kentine füzelerle saldırması sonucu 5 kişi ölmüş ve 28 kişi yaralanmıştır. Ermenistan ABD'nin açıkladığı ve 26 Ekim 2020 tarihinde yerel saat ile 08:00'da yürürlüğe gireceğini duyurduğu insani amaçlı geçici ateşkese de yürürlüğe girdikten 5 dk. sonra 08.05'te ihlal etmiştir. Yine,

---

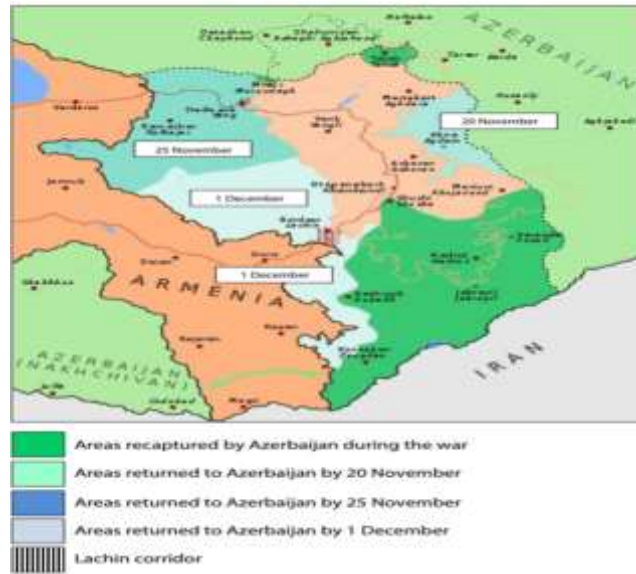
¹⁷ John Antal, "The First War Won Primarily with Unmanned Systems: Ten Lessons from the Second Nagorno-Karabakh" erişim 24 Kasım 2022, <https://www.socom.com.mil>.

¹⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "Dağlık Karabağ" erişim 20 Kasım 2022, https://kulakver.iletisim.gov.tr/uploads/Yukari_Karabağ_Tüm_Diller_Dikey_WEB.pdf.

Fuzuli kentinin ve birkaç köyün işgalden kurtarılması karşısında daha da saldırganlaşan Ermenistan Azerbaycan'ın Gence ve Mingeçevir kentlerine füze saldırısı düzenlemiş ve saldırıda 13 sivil hayatını kaybetmiş ve 45'ten fazla kişi yaralanmıştır. Ermenistan'ın Azerbaycan'ın Terter kentinde defin için mezarlığa giden sivillere yönelik düzenlediği saldırıda 3 kişi hayatını kaybetmiş ve 3 kişi yaralanmıştır. 30 Ekim 2020 tarihinde Azerbaycan 9 köyü daha Ermenistan'ın işgalinden kurtardığında, Ermenistan ülkenin Berde kentindeki sivilleri Smerç füze sistemi ile hedef almış, ancak Azerbaycan bu füze sistemini imha etmiştir. Söz konusu 44 günlük süreçte insanlık suçu niteliğindeki bu saldırıların sayısız örneğini vermek mümkündür.

8 Kasım 2020'ye gelindiğinde ise Karabağ'ın sembol şehri Şuşa işgalden kurtarılmıştır. Savaşın başlamasından kırk dört gün sonra, 10 Kasım 2020'de Bakü'nün açık olarak galip geldiği bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Pek çok şartın arasında, Azerbaycan'ın savaş sırasında kazandığı arazileri elinde tutmasına izin verilmesi mevcuttur. Dahası, Dağlık Karabağ'ı çevreleyen Ermeni işgali altındaki tüm bölgeler Şekil-1'de yer aldığı üzere 1 Aralık 2020'den itibaren Azerbaycan'a geri verilmiştir. Diğer taraftan anlaşma gereği, Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasındaki stratejik Laçın Koridoru boyunca yaklaşık 2.000 Rus barış gücü görev yapmaktadır.¹⁹

Harita 1. Ermenistan ve Azerbaycan'ın 2020 savaşından sonra oluşan kontrol hattı.²⁰

¹⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "Dağlık Karabağ", s.39

²⁰ Edward Erickson, "The 44-Day War in Nagorno-Karabakh Turkish Drone Successor Operational Art?", erişim 20 Kasım 2022, <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/img/Online-Exclusive/2021/erickson/erickson-the-44-day-war.pdf>.

Bu savaşın ardından Ermenistan'ın yaklaşık 30 yıldır işgal altında tuttuğu Azerbaycan topraklarından 5 il, 4 kasaba ve 286 köy kurtarılmıştır. Savaşın bedeli yüksek olmuştur. Yaklaşık 3.360 Ermeni askeri ölmüş, 2.820 Azerbaycan askeri şehit olmuştur. Bunun yanı sıra yaklaşık 150 sivil hayatını kaybetmiştir.²¹ Erivan aynı zamanda çok daha ağır maddi kayıplar yaşamıştır. Savaşla ilgili kesin bilgiler sınırlı olsa da (ve zaman geçtikçe hala ortaya çıkmakta), bir bilgi kaynağı Ermeni teçhizat kayıplarını 245 ana muharebe tankı dahil olarak belirtirken, Azerbaycan için buna karşılık gelen rakam sadece 36'dır. Benzer bir eşitsizlik - büyük ölçüde Bakü lehine - topçu parçaları ve kaybedilen piyade savaş araçları gibi diğer kategorilerde de görülmektedir.²² Azerbaycan'ın İHA'lar aracılığıyla havadaki hakimiyeti, bu dengesiz durumun altında yatan en önemli faktörlerden biridir. İsrail Füze Savunma Örgütü'nün baş müdürü Uzi Rubin, savaşı "insansız uçakların geleneksel bir kara kuvvetini ezdiği, acizlik seviyesine getirene kadar öğüttüğü ve Azerbaycan kara kuvvetlerinin devreye girmesinin önünü açtığı ilk postmodern çatışma" olarak nitelendirmektedir.²³ Bunun altında yatan ise Ermenistan'ın (zayıf) hava savunmasının büyük ölçüde Azerbaycan insansız hava araçları tarafından etkisiz hale getirilmesidir.

5. ERMENİ DİASPORASININ SAVAŞ DÖNEMİNDEKİ ÇALIŞMALARI

Ermeni diasporası dünyanın en etkili diaspora yapılanmalarından birisi olarak kabul edilmekte olup; faaliyet gösterdikleri pek çok ülkede vakıflar, dernekler, okullar, kiliseler, spor kulüpleri, gazeteler, radyolar üzerinden lobicilik faaliyetleri yürütmeye çalışmaktadır. Böylelikle faaliyet gösterilen ülkelerde hem karar alıcıları etkilemeyi, hem bir grup bilinciyle hareket etmeyi, hem de anayurtları ile olan ilişkilerini sürdürmeyi hedeflemektedir. Diaspora yapılanmaları Ermenistan'ın iç ve dış politikasında yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmamakta, özellikle güvenlik politikaları bağlamında ata yurtlarına her türlü desteği vermektedir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Karabağ sorunu da her daim diasporanın yakından takip ettiği ve önem verdiği bir konu olmuştur. Bu önem II. Karabağ savaşının çıkmasıyla kendini göstermiş, kısa sürede mobilize olan Ermeni diaspora kuruluşları tüm araç ve argümanlarıyla Ermenistan'ın sözde haklılığını dünya kamuoyuna, özellikle sosyal medya aracılığıyla aktarmaya çalışmış; Ermenilerin yoğun yaşadıkları şehirlerde mitingler, protesto gösterileri, yardım kampanyaları gibi etkinliklerle sürece Ermenistan lehine katkı sağlamayı amaçlamıştır.

---

²¹ Welt ve Andrew, *Azerbaijan and Armenia*, s. 108.

²² StijnMitzer ve Jakub Oliemans, "The Fight for Nagorno-Karabakh: on The Sides of Armenia and Azerbaijan", erişim 20 Kasım 2022, <https://www.oryxspioenkop.com>.

²³ UziRubin, *The Second Nagorno-Karabakh*. Tel Aviv: Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2020, s. 9.

Ermeni diaspora kuruluşlarının bu süreçte etkili olduğu ülkelerin başında ABD gelmektedir. Burada yaşayan Amerikan Ermenileri protesto gösterileri, mitingler, maddi yardım kampanyaları, insani yardım desteği gibi bazı konularda Ermenistan'ın haklılığını ortaya koymak adına faaliyet yürütmüş, Kongre ve Senato üzerinden karar alıcıları etkilemeye çalışmıştır. Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (ANCA) Başkanı Hamparian; ABD'yi Azerbaycan'a yapılan tüm askeri yardımları kesmeye ve Türkiye'ye askeri konularla ilgili yaptırım uygulamaya davet etmiş, bu bağlamda ABD'de yaşayan Ermeniler tarafından çok kısa süre içerisinde 100 binin üzerinde mektup Kongre'ye gönderilmiştir. Nitekim bu girişimlerin başarıya ulaştığı durumlar da olmuştur. Ermeni toplumuna yakınlığıyla bilinen Senatörler Menendez, Markey, Reed, Booker gibi isimler Azerbaycan ve Türkiye aleyhine ağır açıklamalar yapmış, ABD Hükümetinin bu konuda adım atmasını talep etmişlerdir.²⁴

Ermeniler söz konusu faaliyetlerini sadece siyasiler üzerinde baskı oluşturma şeklinde değil, aynı zamanda sokak gösterileri ve çeşitli kampanyalarla da devam ettirmişlerdir. Amerikan Ermenileri Los Angeles'taki yolları ve otoyolları kapatmış; para, ilaç ve yiyecek sevkiyatları organize etmiş ve ABD hükümetinden harekete geçilmesini talep etmiştir. Özellikle Hayastan Tüm Ermeni Fonu'nun 126 milyon USD civarında bir yardım toplaması bu bağlamda ön plana çıkmıştır. Yine Amerika Ermeni Asamblesi (AAA) tarafından Dağlık Karabağ bölgesine Ermeni kökenli doktorların ve hemşirelerin gönderildiği, buna ek olarak da ağır hizmet jeneratörlerinin, gıda, ilaç ve gönüllülerin bölgeye gönderilmesinin koordine edildiği bilinmektedir. Ayrıca Los Angeles Belediye Başkanı'nın Ermenistan'ın mücadelesini destekleyen bir bildiri yayınlaması Ermeni diasporasının başarısı olarak görülmektedir. Bildiride; Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'ya çatışmada gerilimin azaltılması için devreye girmesi çağrısında bulunmaktadır. Bununla birlikte, "Ermeni-Amerikan toplumunun gururlu temsilcileri olarak, Artsakh'ta yaşanan şiddet, gittikçe artan can kaybı ve Türkiye ile İran gibi bölgesel aktörlerin müdahil olmasına ilişkin derin endişeleri paylaşıyoruz" gibi söylemler de bildiride altı çizilen hususlardandır. Pompeo'dan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın müzakere masasına dönmesi, Türkiye'nin de geri çekilmeye ikna edilmesi için çabalara öncülük etmesi istenmiştir.²⁵ Los Angeles Belediye Başkanı'nın yapmış olduğu üst düzey girişimler ve

---

²⁴ArmanianWeekly, "Members of Congress Blast Azerbaijan and Turkey As Attack on Artsakh Expand to Armenia" erişim 20 Kasım 2022, <https://armenianweekly.com/2020/09/29/members-of-congress-blast-azerbaijan-and-turkey-as-attack-on-artsakh-expands-to-armenia/>.

²⁵Siranush Ghazanchyan, "A bipartisan group of US Mayors condemns Turkish-Azerbaijani aggression against Artsakh" erişim 21 Kasım 2022, <https://en.armradio.am/2020/10/10/a-bipartisan-group-of-us-mayors-condemns-turkish-azerbaijani-aggression/>.

açıklamalar burada yaşayan Ermeni toplumunca memnuniyetle karşılanmış, Ermeniler ayrıca Los Angeles'ta binlerce kişinin katıldığı protesto gösterileri düzenlemiştir.²⁶

Ermenilerin yoğun olarak diaspora faaliyeti yürüttüğü ülkelerden birisi de Fransa'dır. Fransa Ermenileri de hem siyasiler üzerinde baskı oluşturarak hem de sokak gösterileri ve yardım kampanyalarıyla Ermenistan'ın haklılığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Kasım 2020 ayı içerisinde Fransa Senatosu, Fransız hükümetini sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyetini resmen tanımaya çağıran bir kararı onaylamıştır. Senatonun almış olduğu bu karara Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı sert tepki göstermiştir. Nitekim Fransız hükümeti de senatonun almış olduğu karar doğrultusunda bir adım atmamıştır.²⁷ Diğer taraftan Ermeniler Fransa'nın bazı kentlerinde Ermenistan'a destek vermek amacıyla sokak gösterileri düzenlemiştir. Hatta Lyon'da gerçekleştirilen gösteriler de Ermeni göstericiler Türk vatandaşlarına saldırmış, bu saldırı nedeniyle yaralanan Türkler olmuştur.²⁸

Ermeni diasporasının etkili olduğu ülkelerden birisi de Lübnan'dır. Beyrut'ta Lübnan Ermenilerinin yoğun yaşadığı Bourj Hammoud mahallesi gösterilerin merkezlerinden birisi olmuş, savaş devam ederken Ermenistan ve sözde Karabağ Cumhuriyeti bayrakları taşıyan Ermeniler düzenledikleri mitinglerde Azerbaycan'ı ve Türkiye'yi kınayan açıklamalar yapmıştır.²⁹

Ermeni diasporasının etkili olduğu bir başka bölge de Latin Amerika'dır. Özellikle Ermenilerin yoğun yaşadığı Arjantin ve Uruguay gibi ülkelerde çok sayıda protesto gösterisi yapılarak Azerbaycan ve Türkiye aleyhine sloganlar atılmış, pankartlar taşınmıştır. Arjantin'deki gösterilerin merkezi ülkenin başkenti Buenos Aires olmuştur. Çok sayıda gösterici Azerbaycan'ı terör üretmekle suçlamış, sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına vurgu yapmıştır.³⁰ Benzer gösteriler Uruguay'ın başkenti olan Montevideo'da da düzenlenmiştir. Dahası Montevideo İdari Yönetimi sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanımıştır.³¹ Hatta bu savaş esnasında Azerbaycan'ın en önemli silah

---

²⁶ Amerika'nın Sesi, "Kardashian'dan Ermeni Fonu'na 1 Milyon Dolar Bağış", erişim 24 Kasım 2022, <https://www.amerikaninsesi.com/a/kardashiandan-ermeni-fonuna-1-milyon-dolar-bagis/5618439.html>.

²⁷ Al Jazeera, "Azeris Call for France to Lose Nagorno-Karabakh Mediation Role", erişim 20 Kasım 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2020/11/26/azeris-call-for-france-to-lose-nagorno-karabakh-mediation-role>

²⁸ Anadolu Ajansı, "Pro-Armenian Rally in France Turns Violent", erişim 20 Kasım 2022, <https://www.aa.com.tr/en/europe/pro-armenian-rally-in-france-turns-violent-/2022451>.

²⁹ Rebecca Corlard, "The Diaspora May Be Armenia's Biggest Asset in Nagorno-Karabakh", erişim 20 Kasım 2022, <https://hyetert.org/2020/10/17/the-diaspora-may-be-armenias-biggest-asset-in-nagorno-karabakh/>.

³⁰ Bangkok Post, "Armenians in Argentina Decry Nagorno-Karabakh Conflict", erişim 20 Kasım 2022, <https://www.bangkokpost.com/world/2000291/armenians-in-argentina-decry-nagorno-karabakh-conflict>.

³¹ Ilurer, "The City of Montevideo, Uruguay Recognized Artsakh (Nagorno Karabakh)", erişim 15 Kasım 2022, <https://www.ilurer.am/en/2020/11/13/Montevideo-Departmental-Council-recognizes-Artsakh-independence/358340>.

tedarikçilerinden birisi olan İsrail’de bile Ermeniler tarafından gösteriler yapılmıştır. Tel Aviv’de toplanan bazı göstericiler, Azerbaycan’ı ve Türkiye’yi protesto etmiş, İsrail hükümetinden Azerbaycan’a silah satmamasını talep etmiştir.³²

Ermeni diasporasının dünya toplumunu Dağlık Karabağ’ın bağımsızlığını tanımaya çağırması, sınırlı da olsa belirli lokal bölgelerde karşılık bulmuştur. Avustralya’nın Yeni Güney Galler Yasama Meclisi ve İtalya’nın Milano idari yönetiminin sözde Karabağ Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını tanınması bunlardan en çarpıcıları olarak görülmektedir.³³

Ermeni diasporasının Dağlık Karabağ sorunundaki tepkileri ve faaliyetleri çok geniş alanlara yayılmıştır. Kültür, sanat, müzik ve spor gibi farklı alanlarda dahi Ermeniler bu konuyu gündeme taşımıştır. Ermeni kökenli sanatçılar, film yıldızları, sporcular, yazarlar yapılan etkinliklere iştirak etmiş, açıklamalar yapmış, bağış kampanyalarına yüklü miktarlarda destek olmuşlardır. Bu bağlamda dünyaca ünlü Ermeni asıllı Amerikan rock grubu “System of a Down”un Dağlık Karabağ çatışmalarını konu alan iki şarkısından bahsetmek yerinde olacaktır. 10 Kasım’da imzalanan anlaşmadan önce piyasaya sürülen “ProtectThe Land” ve “GenocidalHumanoidz” adlı şarkılar grubun Ermeni solisti Serj Tankian tarafından Facebook üzerinden paylaşılmış, ayrıca grubun resmi YouTube kanalında yayınlanmıştır. Grubun açıklamasında “Şarkılarımızda Karabağ ve Ermenistan’dan bahsettik. Destek bekliyoruz. Yardımlar Karabağ ve Ermenistan’daki ihtiyaç sahipleri ve askerler için kullanılacak” ifadeleri yer almıştır. Ancak “ProtectThe Land” şarkısının sözleri ve video klipi, propagandist bir biçimde Ermenistan’ı kurban konumuna sokarak, Azerbaycan ile Türkiye’yi ise suçlamış ve kınamıştır. “GenocidalHumanoidz” şarkısının sözlerinde ise Türklere karşı ırkçı imalarda bulunulmuştur.³⁴

Görüldüğü üzere, savaş süresince dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmış olan Ermeni diasporası, bulunduğu ülkelerde Ermenistan lehine faaliyet göstermiştir. Bu faaliyetler; bazen siyasilerin baskı altına alınması ve Azerbaycan aleyhine kararlar alınması, bazen protesto gösterileri düzenlenmesi, bazen maddi yardım kampanyaları organize edilmesi şeklinde olmuştur. Ayrıca diaspora Ermenileri ilaç, gıda ve giyim malzemeleri de göndermek suretiyle Dağlık Karabağ’da yaşayan Ermenilere destek olmaya çalışmıştır. ABD, Uruguay, Fransa gibi

---

³² Rina Bassist, “Armenian-Israelis Protest Arms Sale to Azerbaijan”, erişim 15 Kasım 2022, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/11/israel-armenia-azerbaijan-nagorno-karabakh-jerusalem-jaffa.html>.

³³ Eriks Varpahovskis, “Diaspora Diplomacy and the Conflict in Nagorno-Karabakh/Artsakh”, erişim 21 Kasım 2022, <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/diaspora-diplomacy-and-conflict-nagorno-karabakhartsakh>.

³⁴ Şevval Beste Gökçelik, “2020 Dağlık Karabağ Savaşının Ermenistan ve Diasporadaki Yansımaları”, erişim 22 Kasım 2022, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/2020-DAGLIK-KARABAG-SAVASININ-ERMENISTAN-VE-DIASPORADAKI-YANSIMALARI>.

lkelerde bazı siyasetçilerin Ermenistan lehine yapmış olduğu açıklamalar kısmen başarı olarak görülse de, Ermeni toplumu özellikle hkmetler düzeyinde aradığı desteği bulamamıştır. Türkiye'nin lobicilik ve diplomasi alanında Azerbaycan'ın arkasında durması ve Azerbaycan'ın haklılığının uluslararası hukuk normlarıyla desteklenmesi bu noktada etkili olmuştur.

6. SONUÇ

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte, Sovyetler Birliği coğrafyasında bağımsızlığını kazanan bazı ülkeler arasında yaşanan sınır anlaşmazlıkları kısa sürede savaşa dnşmştir. Bunlardan birisi de Azerbaycan ve Ermenistan arasında savaşa neden olan Karabağ bölgesidir. 1991 yılında başlayıp 1994 yılında sona eren savaş neticesinde Azerbaycan'ın uluslararası hukuk tarafından kabul edilen Karabağ toprakları ile bu toprakların etrafındaki yerleşim alanları Ermeniler tarafından işgal edilmiştir. Yıllar içerisinde AGİT ve BM gibi yapılarca diplomatik kanallar vasıtasıyla yapılan tüm girişimler sonuçsuz kalmış, Ermenistan mezkur topraklardaki işgalini devam ettirmiştir. Cephe hattında dönem dönem yaşanan ufak çaplı çatışmalar ise, üçüncü ülkelerin devreye girmesiyle savaşa dönüşmeden engellenmiştir. Ancak taraflar askeri güç kabiliyetlerini artırmak için sürekli silahlanmaya devam etmiştir. 2020 yılına kadar statü Ermenilerin istediği şekilde korunmuştur. 2020 yılında dar bir bölgede başlayan sınır çatışmalarının bir anlamda hızla yayılarak savaşa dönüşmesi yıllarca devam eden işgalin son bulmasının başlangıcı olmuştur.

2020 yılı savaşı 44 gün sürmüş, Azerbaycan ordusu Karabağ toprakları dahil işgal altında olan topraklarının önemli bir bölümünü kurtarmış, Rusya'nın devreye girmesiyle taraflar anlaşma masasına oturmuştur. Azerbaycan'ın bu başarisında sahip olduğu askeri güç kapasitesinin ve modern savaş teknolojisinin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu noktada Azerbaycan'ın en önemli kozu, şüphesiz ki sahip olduğu enerji kaynakları olmuştur.

Diğer taraftan devletlerin, milletlerin ve farklı sistemlerin bütünleştiği global bir düzende, karar alıcı odakları hem iç hem dış politikada etkilemek uluslararası ilişkiler bakımından oldukça önemlidir. Uzun yıllardır karar alıcılar, özellikle dış politikayı ilgilendiren konularda; Dışışleri ve Savunma Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, İstihbarat rgtleri gibi aktörlerden gelen bilgi ve öneriler üzerinden karar alma süreçlerini işletmektedir. Ancak Soğuk savaş döneminin sona ermesi ve küreselleşmenin dünya genelinde etkisinin artmasıyla yeni aktörlerin de bu süreçte söz sahibi olduğu grlmektedir. Bu aktörlerin başında diaspora örgütleri gelmektedir.

Her iki devlet, savaş esnasında dünya kamuoyunu kendi lehine etkilemek amacıyla diasporaları üzerinden lobcilik faaliyetlerine hız vermiştir. Bu bağlamda dünyanın dört bir tarafına yayılmış, dünyanın en etkili diaspora yapılanmalarından birisine sahip olan Ermeniler diaspora kuruluşları üzerinden yoğun bir faaliyet göstermiştir. ABD, Rusya, Fransa, Lübnan ve Latin Amerika ülkelerinde yaşayan Ermeniler; Ermenistan lehine propaganda yapmış, karar alıcılar ve siyasetçiler üzerinde baskı unsuru oluşturmuş, mitingler ve etkinlikler düzenlemiş, çeşitli kampanyalarla maddi destek ve insan desteği sağlamaya çalışmıştır. Buna karşın Azerbaycan ve Türk diaspora kuruluşları da karşı faaliyetler yürüterek, Azerbaycan'ın haklı davasını dünya kamuoyuna anlatmıştır. Her ne kadar savaşın sona erdiği ve tarafların bazı konularda uzlaştığı bilinse de, önümüzdeki süreçte tarafların kabul edeceği detaylı bir barış anlaşması imzalanmadığı müddetçe taraflar arasında çatışmaların yeniden başlayacağı ihtimal dahilinde görölmektedir. Bu nedenle özellikle Ermeni diaspora kuruluşlarının buldukları ülkelerde karar alıcılar üzerinde, Azerbaycan aleyhine, daha etkin politikalar yürüteceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Ilurer, “Thecity of Montevideo, Uruguay RecognizedArtsakh (NagornoKarabakh)”. Erişim 15 Kasım, 2022, <https://www.1lurer.am/en/2020/11/13/Montevideo-Departmental-Council-recognizes-Artsakh-independence/358340>.

Al Jazeera. “Infographic: Military arsenals of Armenia and Azerbaijan”. Erişim 15 Kasım 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/1/infographic-military-arsenals-of-armenia-and-azerbaijan>.

Aliyev, Namig. International LawIssues in Nagorno-KarabakhConflict, Tbilisi: Publishing House, 2009.

Amerikanın Sesi. “Kardashian’dan Ermeni Fonu’na 1 Milyon Dolar Bağış”. Erişim 24 Kasım, 2022,<https://www.amerikaninsesi.com/a/kardashiandan-ermeni-fonuna-1-milyon-dolar-bagis/5618439.html>.

Anadolu Ajansı. “Karabağ'da özgürlük savaşının fitilini ateşleyen Tovuz şehitleri ölümlerinin 1. yılında anılıyor”. Erişim 20 Kasım, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/karabagda-ozgurluk-savasinin-fitilini-atesleyen-tovuz-sehitleri-olumlerinin-1-yilinda-aniliyor/2304433>.

Antal, John. “The First War Won Primarily with Unmanned Systems: Ten Lessons from the Second Nagorno-Karabakh”. Erişim 24 Kasım, 2022, <https://www.socom.com.mil>.

Balcı, Ali ve Şaban Kardeş. *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

Erickson, Edward. “The 44-Day War in Nagorno-KarabakhTurkishDroneSuccessorOperational Art?”. Erişim 20 Kasım, 2022, <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/img/Online-Exclusive/2021/erickson/Erickson-the-44-day-war.pdf>.

Global Firepower. “Armenia-Azerbaijan”. Erişim 24 Kasım, 2022, <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?form=form&country1=armenia&country2=azerbaijan&Submit=COMPARE>.

Gökçelik, Şevval Beste. “2020 Dağlık Karabağ Savaşının Ermenistan ve Diasporadaki Yansımaları”. Erişim 22 Kasım, 2022, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/2020-DAGLIK-KARABAG-SAVASININ-ERMENISTAN-VE-DIASPORADAKI-YANSIMALARI>.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Karakoç, Jülide, “Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, No: 28 / 2, 2013, s. 131 – 136.

Mitzer, Stijn ve Jakub Oliemans. “*The Fight for Nagorno-Karabakh: on The Sides of Armenia and Azerbaijan*”. Erişim 20 Kasım, 2022, <https://www.oryxspioenkop.com>.

Nye, Joseph ve David Welch. *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. Çev., Renan Akman, İstanbul: Kültür Yayınları, 2011.

Rubin, Uzi. *The Second Nagorno-Karabakh*. Tel Aviv: Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2020.

Shaikh, Shaan ve WesRumbaugh. “AirandMissileWarNagornoKarabakhLessonsFuture Strike an Defense”. Erişim 24 Kasım, 2022, <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>.

Statista. “EstimatedMilitaryStrength of ArmeniaandAzerbaijan”. Erişim 24 Kasım, 2022, <https://www.statista.com/chart/23056/estimated-military-strength-of-armenia-and-azerbaijan/>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. “Dağlık Karabağ”. Erişim 20 Kasım, 2022, https://kulakver.iletisim.gov.tr/uploads/Yukari_Karabağ_Tüm_Diller_Dikey_WEB.pdf.

TDV İslam Ansiklopedisi. “Karabağ”. Erişim 23 Kasım, 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karabag>.

Türkmen, Zekeriya. “XIX Yüzyıl Başlarında Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası” XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri, ATASE Başkanlığı, Ankara, Ekim 24-26, 2003.

Varpahovskis, Eriks. “Diaspora Diplomacy and the Conflict in Nagorno-Karabakh/Artsakh”. Erişim 21 Kasım, 2022, <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/diaspora-diplomacy-and-conflict-nagorno-karabakhartsakh>.

Welt, Cory ve Bowen Andrew. *Azerbaijan and Armenia: The Nagorno-Karabakh*. Washington: Congressional Research Service, 2021.

Worldbank, “Military expenditure (% of GDP) – Armenia”, erişim 15 Kasım 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=AM>.

Worldbank. “Military expenditure (% of GDP) – Azerbaijan”, erişim 15 Kasım 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=AZ>.